

מראות הצובאות

ויעש את הכיור נחשת ואת פנו נחשת במראת הצבאות אשר צבאו פתח אהל מועד: (שמות לח ח).¹

והנשאים הביאו את אבני השם ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן: ואת הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים: (שמות לה כז-כח).²

מכילתא דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא פרשה טז – מוציא אסירים בכושרות

"היום אתם יוצאים בחודש האביב" (שמות יג ד), שאין תלמוד לומר חודש האביב,³ אלא: חודש שהוא כשר לכם, לא חמה קשה ולא גשמים. וכן הוא אומר: "אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בפושרות" (תהלים סח ז) - שאין תלמוד לומר בכושרות. מה תלמוד לומר "בכושרות"? אלא, חודש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים.⁴ ר' יונתן אומר: בכושרות - אלו בוכים ואלו משוררים, מצרים בוכים ... וישראל משוררים ... רבי נתן אומר: בכושרות במעשי הפושרות שלהם. וכן הוא אומר: "במראות הצובאות" (שמות לח ח). ר' אלעזר בן עזריה אומר: בזכות אברהם הוציאם ממצרים.⁵

מדרש תנחומא פרשת פקודי סימן ט – ממראות מצרים למראות המשכן

"אלה פקודי המשכן וגו'" (שמות לח כא), "ונחושת התנופה שבעים כיכר וכו'" (שם כט) - ונחושת הפלות שכן בלשון יון קורין לכלה נינפי.⁶ אתה מוצא בשעה שהיו ישראל בעבודת פרך במצרים גזר עליהם פרעה שלא יהיו יושבים בבתיהן שלא יהיו משמשין מטותיהן. אמר רבי שמעון בר חלפתא: מהו היו בנות ישראל עושות? יורדות לשאוב מים מן היאור והקב"ה היה מזמין להם דגים קטנים בתוך כדיהן והן מוכרות ומבשלות מהן ולוקחות מהן יין והולכות לשדה ומאכילות את בעליהן שם ... משהיו אוכלין ושותין נוטלות המראות ומביטות בהן עם בעליהן. זאת אומרת: אני נאה ממך וזה אומר אני נאה ממך. ומתוך כך היו מרגילין עצמן לידי תאוה ופרין ורבין והקב"ה פוקדן לאלתר.⁷

¹ כבר קדם הציווי על כיור הנחשת בפרשת כי תשא, שמות ל יח-כא: "ועשית כיור נחשת וכן נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם: בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימתו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה: ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורתם". כאן באה התורה לתאר באופן מיוחד מניין באה אותה נחושת לכיור, מה שלא מצאנו בכלי המשכן האחרים (מלבד אולי: "חח ונזם וטבעת וכומז" שנראה להלן וגם הוא בפרשתנו). מי הן מראות (הנשים) הצובאות ובמה זכו להיכתב במיוחד? מה הקשר שלהן לכיור הנחשת דווקא? מה בכלל הפשט במילה "צובאות"?

² הנה תרומה שנייה למקדש שמיחוסת לקבוצת אנשים מסוימת. ככלל, אין התורה מפרטת מי תרם מה במשכן: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" - בפרשת תרומה. "קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה את תרומתו ה'" - בפרשתנו. ולא היתה יד כולם שווה בה, אלא איש איש מה שנדבו לבו" (רש"י שמות ל טו) - ובשל כך לא מפורט מי הביא מה וכמה. מוסיף על כך מדרש תנחומא תרומה סימן ה: "אין אתם מביאים משלכם אלא מבית הים שנתתי לכם". אבל בנשיאים ובכיור הנחושת מציינת התורה מי תרם. הנשיאים, משום שלא התנדבו בתחילה והבטיחו להשלים מה שיחסר (ספרי במדבר פסקא מה, רש"י שמות לה כז). אבל הנשים לא חיכו אלא התנדבו לכתחילה. על תרומת הנשיאים ראו דברינו [קת מאיתם והיו](#) בפרשת נשא. הפעם אנחנו עם מראות הצובאות.

³ "ביטוי במדרש ההלכה והאגדה שמשמעו: אין הכתוב בא ללמדנו עניין פלוני שלכאורה הוא ברור ומובן ואין צורך לפרשו" (ש"אין תלמוד לומר"), אלא מה מלמדנו הכתוב - דין או נושא אחר" (מתוך [אתר ויקשיבה](#)). במילים אחרות, ציון חודש יציאת מצרים כ"חודש האביב", ולהלן המילה "בכושרות" בפסוק בתהלים, בהכרח באים ללמדנו דבר נוסף מעבר לפשט המילים. ראו הביטוי: ניתן או ניתנה להידרש.

⁴ אגב המשך המדרש שהוא עיקר עניינינו, זכינו לאזכור הקריאה בשבת (פרשת) החודש שחלה בד"כ בשנים שאינן מעוברות, בשבת פרשת ויקהל-פקודי.

⁵ על הפסוק בתהלים סח ז: "מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות" נאמרו מספר דרשות המבוססות על שילוב "בכ" עם "שירות". ראו למשל הדרשות על זיווגו של אדם בגמרא סוטה ב ע"א, סנהדרין כב ע"א, בראשית רבה סח א ועוד, מקצתן הבאנו בדברינו [זיווגו של אדם](#) בפרשת חיי שרה (ראו גם [יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה](#) בט"ו באב). כאן נדרש הפסוק על יציאת מצרים. בני ישראל הם האסירים שיצאו "בכושרות". מה הם "כושרות" אלה? מספר הסברים נותן המדרש, החל מחודש כשר (ראוי ומתאים לצאת בדרכים) וכלה בשירות בני ישראל. ואנו נלך בדרכו של ר' נתן שמקשר את ה"כושרות" עם הנשים הצובאות שתרמו את הנחושת לכיור. מה פשר דבר זה? מי הן הנשים הצובאות ומה הקשר בין "צובאות" ל"כשרות" או "כושרות"? מה בכלל הפשט במילה "צובאות"?

⁶ עניין תמוה זה יבואר להלן. וזו דוגמא נוספת כיצד המדרש נזקק ללשון יוונית גם בעיקום' לא קטן.

⁷ ראו התיאור גם בגמרא סוטה על הפסוק בשיר השירים ח ה: "מי זאת עלה מן המדבר מתרפקת על דודה תחת התפוח עוררתך שמה חבלתך אמה שמה חבלה לדתך". וזו לשון הגמרא: "דרש רב עורא: בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור - נגאלו ישראל ממצרים, בשעה שהולכות לשאוב מים, הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופות שתי קדירות אחת של חמין ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן וסכות אותן ומאכילות אותן ומשקות אותן ונזקקות להן בין שפתים ... וכיון שמתעברות באות לבתיהם; וכיון שמגיע זמן מולדיהן, הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר:

כיון שאמר לו הקב"ה למשה לעשות את המשכן, עמדו כל ישראל ונתנדבו. מי שהביא כסף ומי שהביא זהב או נחושת ואבני שוהם ואבני מילואים הביאו בזריזות הכל.⁸ אמרו הנשים: מה יש לנו ליתן בנדבת המשכן? עמדו והביאו את המראות והלכו להן אצל משה.⁹ כשראה משה אותן המראות זעף בהן, אמר להם לישראל: טולו מקלות ושברו שוקיהן של אלו. המראות למה הן צריכין?¹⁰ א"ל הקב"ה למשה: משה, על אלו אתה מבוזה? המראות האלו הן העמידו כל הצבאות הללו במצרים. טול מהן ועשה מהן כיור נחושת ופננו לכהנים, שממנו יהיו מתקדשין הכהנים, שנאמר: "ויעש את הכיור נחושת ואת כנו נחושת במראות הצובאות אשר צבאו" - באותן המראות שהעמידו את כל הצבאות האלה. לפיכך כתיב: "ונחושת התנופה שבעים ככר" - נחושת הפלות.¹¹ אמר הקב"ה: בעולם הזה נתנדבתם למשכן שהוא מתכפר עליכם, ולעתיד לבוא אני מכפר עליכם ואוהב אתכם נדבה, שנאמר: "ארפא משובתם אוהבם נדבה" (הושע יד). אמרו: אין לנו לא משכן לא מקדש, תהא לפניך תפילת פיננו נדבת המשכן, אמר דוד: "נדבות פי רצה נא ה' " (תהלים קיט).¹²

רש"י שמות פרק לח ח - נחושת התנופה לחוד ומראות הצובאות לחוד

במראות הצובאות - בנות ישראל היו בידן מראות, שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן, והיה מואס משה בהן, מפני שעשויים ליצר הרע, אמר לו הקב"ה קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים ... וזהו שנאמר במראות הצובאות.¹³ ונעשה הכיור מהם, שהוא לשום שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שבתוכו את שקנא לה בעלה ונסתרה.¹⁴ ותדע לך, שהן מראות ממש, שהרי נאמר: "וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שְׁבַעִים כֶּכֶר ... וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת אֲדָנֵי פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וכו' " (שמות לח כט ל). וכיור וכו' לא הוזכרו שם. למדת שלא היה נחושת של כיור מנחושת התנופה, כך דורש רבי תנחומא, וכן תרגם אונקלוס במחזית נשיא, והוא תרגום של מראות מירידור"ש בלעז (מראות). וכן מצינו בישעיה (ישעיה ג כג) והגליונים, מתרגמין ומחזיתא.¹⁵

תחת התפוח עוררתיך וכו' ". ראו תיאור דומה בשמות רבה א יב. וזה גם שאנו דורשים בהגדת ליל הסדר: "רבה כצמח השדה נתתיך". מדרש זה מוצב בפרשת פקודי, אבל פרק לח בשמות שמתחיל במראות הצובאות (שעוד נגיע אליהן) וב"נחושת התנופה", עומד בין שתי הפרשות ומחבר אותן לאחת, כפי שחל השנה וברוב שנים שאינן מעוברות, בנושא תרומת הנחושת.

⁸ כאן כורך המדרש את אבני השוהם והמילואים בתוך התרומה הכללית.
⁹ התורה בפרשתנו מדגישה מאד את חלקן של הנשים: "וְכָל אִשָּׁה חֲקָמָה טוֹב אֶת הָעֵצִים", וגם כוללת אותן ביחד עם הגברים: "כָּל אִשׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדְבָה לִבָּהּ לְבַסֵּם אֶתְּמֵן לְהַבְיִיאַת לְכָל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת בְּיַד מֹשֶׁה הַבְּיָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לָה' ". ראו משנת רבי אליעזר פרשה יט אשר מכליל את הכל ביחד ומשווה את הנשים לאנשים: "וכן הוא אומר: ויבאו האנשים על הנשים, וכל אשה חכמת לב, וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה. ואומר: במראות הצבאות. הא למדת, שמתן שכרן כאנשים". אבל מדרש תנחומא לא מסתפק בכל אלה ורואה במראות הצובאות תרומה מיוחדת וייחודית לנשים ומבקש להבין מה יש בה.

¹⁰ עד כדי כך כועס משה בלי שהוא מברר ושואל?! האם הזכירו לו מראות הצובאות שהם מקישוטי הנשים את "נְזִמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאֲזִנֵי נְשִׂיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם" (שמות לב ב-ג) שהעם מיהר לתרום לעגל? ראו דברינו [כשמה כועס](#) בפרשת שמיני.

¹¹ כפי שפתח המדרש לעיל: "ונחושת התנופה - נחושת הכלות", היינו הנשים שהתקשטו לבעליהם ככלות ונימפות. מקישוטי כלות אלה שכל כוונתם הייתה לשם שמים והמשך קיום העם, נעשה הכיור במשכן בו התקדשו הכהנים בידיהם ורגליהם לפני בואם אל הקודש.

¹² זה סיום קלאסי של מדרשים רבים הדנים במשכן, שלפי שחברו ונדרשו לאחר החורבן, מסיימים בדגש על התפילה כתחליף לעבודת המקדש כפי שהרחיבו רבים לדרוש. ואף אנו שלחנו ישינו במוטיב זה בדברינו ונשלמה פרים שפתינו. ראו גם הדף [כאילו הקריב קרבן](#) בפרשת ויקרא. אפשר שכאן הדגש הוא לא רק על התפילה, אלא גם על הנדבה והמעשים הטובים שבעזרתם תמידי יכול האדם לבוא אל הקודש ולזכות ברוח הקודש, כפסוקים בהושע: "שובו בני שובבים ... ארפא משובתם אוהבם נדבה". ראו דברינו [הושע מורה התשובה](#) בשבת שובה.

¹³ עד כאן רש"י מצטט פחות או יותר את מדרש תנחומא. מכאן ואילך נראה שאלה דברי רש"י עצמו.

¹⁴ מהכיר היו לוקחים מים למי סוטה. בתורה, במדבר ה יז, כתוב: "וְלָקַח הַלֵּהֶן מִיָּם קִדְשִׁים בְּכֵלֵי חָרֶשׁ וכו' ". במשנה, מסכת סוטה פרק ב משנה ב שנינו: "היה מביא פיילי של חרס חדשה ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור". ומשם נתגלגל הדבר לשני התלמודים ולמדרשים. ראו פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) שמות לח ח: "ויעש את הכיור נחושת וגו' במראות הצובאות - שהיו נבדקות במי הכיור". ועוד נחזור לעניין זה של הקשר המשולש שבין הנשים הצובאות, כיור הנחושת ודין סוטה. אך נשלים תחילה את פירוש רש"י.

¹⁵ בעקבות רש"י צועדים פרשנים אחרים כגון ספורנו שמפרידים בין נחושת הכיור ונחושת התנופה של תחילת פרשת פקודי שנעשה לאדנים ולמזבח הנחושת ונמנה כחלק מסיכום כלל התרומות למשכן. בכך הם מנתקים באופן חד וברור בין שני חלקי פרק לח בפרשתנו, זה המסיים את פרשת ויקהל וזה הפותח את פרשת פקודי. (ובאמת יש לתמוה על מי שחילק את התורה לפרקים.) כינוס כל המתואר בפרק לח לפרק אחד שחוצה את פרשות ויקהל ופקודי הוא תמוה למד. החלוקה של כפשוטו, נראה שהדבר נובע מכך שהתורה מציינת שנחושת הכיור באה מהתרומה המיוחדת של "מראות (הנשים) הצובאות". הבחנה זו מדגישה את המיוחדות של תרומת הנשים הצובאות לכיור הנחושת ואת מעמדו המיוחד של כיור הנחושת שלא בא מתרומת הנחושת היא 'נחושת התנופה' הכללית. אבל מדרש תנחומא שראינו שדורש את המיוחדות של כיור הנחושת, לא מפריד בין נחושת התנופה ונחושת המראות הצובאות. (ומה שרש"י מסיים: כך דורש רבי תנחומא, צריך עיון.)

רש"י במדבר פרק ה יז – הקשר לדין סוטה

מים קדושים - שקדשו בכיור, לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות, וזו פרשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח, וזו קלקלה לאחר, תיבדק בו.¹⁶

אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק לח פסוק ח – הנשים הצובאות

במראות הצובאות - הבי"ת במקום מ"ם כבי"ת "והנותר בבשר" (ויקרא ח לב).¹⁷ וטעם הצובאות - החכמות שטו החמישה הנזכרים.¹⁸ או נשים באות תמיד להתפלל אל מקום האוהל, ועזבו כל תאות העולם, על כן נתנו מראותן, כי אין עסק הנשים כי אם ליפות פניהן.¹⁹

רמב"ן שמות פרק לח פסוק ח – נשים צבאות ה'

במראות הצובאות - בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו, והיה משה מואס בהן מפני שעשוין ליצר הרע. אמר לו הקב"ה: אלו חביבין מן הכל, שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים וכו'. ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו, להשקות מן המים שבו לאשה שקנא לה בעלה ונסתרה. לשון רש"י: והטעם במדרש הזה, שבכל מלאכת המשכן קבלו התכשיטין מן הנשים, כדכתיב (לעיל לה כב): "ויבואו האנשים על הנשים", ו"הביאו חח ונזם וטבעת וכומז". והכומז כפי מדרשו (במסכת שבת סד א) יותר נמאס.²⁰ אבל שם נתערבה כל הנדבה. אבל שיעשו כלי מיוחד מן התכשיט העשוי ליצר הרע לא היה משה בוחר בכך, עד שנאמר לו כן מפי הגבורה.²¹

¹⁶ הסוטה המובאת לעמוד מול כיור הנחושת ולהיבדק במימיו, מוצגת כאנטיטזה לנשים הכשרות שצבאו על אוהל מועד ותרמו את מראותיהן לכיור הנחושת. ראו הרחבת מגמה זו בפרשנות תלמידי רש"י, כגון דעת זקנים מבעלי התוספות על הפסוק, שאומר: "במראות הצובאות. כדי שיראו אותו הנשים. לכך היה נתון בין אהל מועד למזבח משוך כלפי צפון ויראו משם סוטה שותה ונוסרו (למדו מוסר) על ידי כן". מיקום הכיור הוא תזכורת מתמדת לנשים כולם. כך מפרשים גם הרא"ש, יוסף בכור שור ואחרים. אבל פירוש רבי בחיי בן אשר (הספרדי) מחזיר אותנו לדברי רש"י בפרשתנו, שמטרת הכיור היא, להשכיח שלום: "וכבר ידעת כי הכיור הנעשה מן המראות היה לשום שלום בין איש לאשתו, שממש היו נוטלין מים להשקות לאשה שקנא לה בעלה ונסתרה". אדרבא, אישה שהיא בטוחה בצדקתה תתייצב בראש מורם מול כיור הנחושת ויבדקו דבריה ויראו כולם שהיא מן הנשים הכשרות שתרמו את הכיור (ראו המכילתא בה פתחנו). נראה שבדרך זו הולך גם כלי יקר בפירושו לפסוק: "ויש שני טעמים בדבר למה נעשה הכיור מן מראות של הנשים: טעם אחד הוא לפי שמן הכיור היו משקיין הסוטות, על כן היו הנשים מסייעים בעשיית הכיור להודיע כי המה בחזקת כשרות ורוצים בבדיקת הכיור. אחר, שיודעים בעצמם כי צנועות המה". ראו עוד בעניין זה דבריו של רש"ר הירש כאן שטעונים לימוד בפני עצמן: " ... נמצאנו למדים, שהחושניות שבהווייה האנושית הגופנית - לא זו בלבד שאינה מוצאת מכלל הקידוש הבא מן המקדש, אלא דווקא היא הדבר הראשון והעיקרי שהקידוש חל עליו ... החושניות היא ביסודו של דבר אותה תכונה של ההווייה האנושית, המאפשרת בראש ובראשונה את החירות המוסרית של השאיפה לקדושה. דבר זה בולט בדברים שבהם מתאר הכתוב את הכיור בפרשת הסוטה ויש לכך משמעות גדולה". והדברים מזכירים את מעשה הכרובים. ופירוש מודרני של ימינו, שאולי הכל מכוון כנגד הבעל החשדן כמי שמיחר לשכוח את מעשי הגבורה והחיבה של הנשים במצרים וממהר לגרור את אשתו אל המקדש בגין כל חשד והרהור.

¹⁷ היינו שיש לקרוא את הפסוק: ויעש את הכיור ... ממראות הצובאות, כמו והנותר מבשר וכו'.

¹⁸ ככתוב בפרשתנו שמות לה כה-כו: "וְכָל אִשָּׁה חֲקָמָה לֵב גִּידְיָהּ טוֹו וְיִבְיֹאוּ טוֹו לֵב הַבְּיֹאוּ חַח וְנִגְזַם וְטִבְעַת וְכּוּמִז וְכו' וְזִנְיֹוֹת וְכו' וְכָל הַנְּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לְבָן אֶתְנָה בְּחֶמְמָה טוֹו אֶת הָעֵצִים". וצריך לבדוק מהיכן "צובאות" הן חכמות. עכ"פ, לאבן עזרא כדקדקן הלשון, וכך משתמע גם לרוב הפרשנים, ברור שצובאות איננו שם תואר למראות, אלא לנשים שהם גוף נסתר בפסוק ויש לקרותו כך: במראות הנשים הצובאות, שצבאו ונקהלו פתח אוהל מועד. רבי בחיי בן אשר הוא מהמפרשים הבודדים שסבורים ש"צבאות" הוא שם תואר למראות, כשהוא מפרש: "במראות הצובאות. היו מראות אלה של נחושת קלל מוצהב מאד". וכמעט אמרנו: צבאות – צבועות.

¹⁹ נושא זה יפותח להלן ברמב"ן.

²⁰ כוונתו לגמרא שבת סד ע"א הדנה באלו תכשיטים יוצאים בשבת ואין בהם משום טלטול, ובאילו לא. הגמרא מביאה אסמכתא מהשלל שהביאו בני ישראל ממלחמת מדין (בעקבות זנות בשיטים!) שם כתוב: "ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב אצלעה וצמיד טבעת עגיל וכומז (במדבר לא נ). אמר רבי אלעזר: עגיל - זה דפוס של דדין, כומז - זה דפוס של בית הרחם". שהיו תכשיטים במקומות האינטימיים ביותר של גוף האישה.

²¹ רמב"ן בא לבאר את דברי המדרש ורש"י מה פגם מצא משה במראות הצובאות ומזכיר את תכשיט חח ונזם וטבעת וכומז, שנזכרים בתרומת המשכן, ככתוב בפרשתנו, שמות לה כב: "וְיִבְיֹאוּ הַנְּשִׁים עַל הַנְּשִׁים לֵב נָדִיב לֵב הַבְּיֹאוּ חַח וְנִגְזַם וְטִבְעַת וְכּוּמִז וְכו' וְזִנְיֹוֹת וְכו' וְכָל הַנְּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לְבָן אֶתְנָה בְּחֶמְמָה טוֹו אֶת הָעֵצִים". אם קבלו תכשיטים אלה למשכן, מדוע חשב משה לפסול את המראות? רמב"ן מנסה לעשות הבחנה בין תכשיטים אלה שהתערבבו ביחד עם התרומה הכללית (בדומה למוטיב הערבה בארבעת המינים והלבונה בקטורת?) ובין מראות הצובאות שהייתה תרומה מיוחדת ויעודית. וזה מה שהפריע למשה. ועל כך ענה לו הקב"ה: "אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים". ובאמת, איך התקבלו תכשיטים ארה למשכן? רמב"ן מציע את הרעיון של ערבוב עם התרומה הכללית. אבל למדרש יש רעיון אחר: בדבר שחטאו – בו יתקנו. ראו שמות רבה מח ו בפרשתנו: "ארפא משובתם אוהבם נדבה ... כשעשו העגל אמר הקב"ה למשה: ועתה הניחה לי וגו' אמר לו: בדוק אותן שיעשו את המשכן. מה כתיב באותו קלקלה? פרקו נזמי הזהב. ומה הביאו? נזמים. וכשעשו המשכן עשו אותו נדבה ומה כתיב: כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז - בנזמים חטאו ובנזמים נתרצה להם ... אמר משה לפני הקב"ה: כתבת (שמות כא) כי יגנוב איש שור או שה וטבח או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור הרי הביאו ה' חח ונזם טבעת עגיל וכומז". ראו דברינו קטיגור נעשה סניגור בדפים המיוחדים. ולגבי מראות הצובאות אין צורך בכך – הכל היה לשם שמים. ומשה שלא היה בשעבוד מצרים לא ידע.

ולא ידעתי איך יתפרש לפי זה אשר צבאו פתח אהל מועד. ואולי יאמר שהביאו הנשים הנדבה ההיא אל אהל משה שקראו אהל מועד, והוא עצמו קבל מהן על פי הדבור, כי אהל המשכן לא נעשה עדיין.²² ואונקלוס תרגם דאיתאן לצלאה לתרע משכן זימנא, נוטים דבריו לדברי רבי אברהם שאמר שהיו הנשים האלה עובדות ה', וסרו מתאות זה העולם, ונתנו מראותיהן נדבה, ובאות בכל יום ויום אל פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות.²³

וַיִּקְרְבוּ אֶל מֹשֶׁה הַפְּקִידִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצֵּבָא ... וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נִשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה ... וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ: וְנִקְרַב אֶת קַרְבָּן ה' ... כָּלִי זֶהב אֶצְעָדָה וְצִמִּיד טִבְעַת עֲגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל נַפְשֵׁתֵינוּ לִפְנֵי ה': וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת הַזֶּהב מֵאֲתָם ... וַיְהִי כֹל זֶהב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הָרִימוּ לָה' ... וַיָּבֵאוּ אֹתוֹ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד זָכְרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי ה': (במדבר לא מח-נד).²⁴

פירוש מהר"מ על הפסוק – הנשים הצובאות במשכן שילה

במראות הצובאות – הצובאות ב', ואידך הצובאות פתח אוהל מועד (שמואל א ב כב) גבי בני עלי.²⁵ לפי שמושה רבנו לא רצה לקבל המראות לנדבה, לפי שמביא לידי זנות. אמר לו הקב"ה: אדרבא, יש לך לקבל שמביא לידי פריה ורביה. וקבלו. וזהו שגילה לנו המסורת "הצובאות" דהכא גבי פריה ורביה ו"הצובאות" דהתם גבי בני עלי שמיעטו פריה ורביה מתוך ששיהו את קיניהן.²⁶

מסכת ברכות דף לא עמוד ב – חנה מחדשת את ה' צבאות

"וַתִּזְדַּר נָדָר וַתֹּאמֶר ה' צְבָאוֹת אִם רָאָה תִרְאֶה בְּעֵינַי אֶמְתָּד וְזִכְרֹתַי וְלֹא תִשְׁפַּח אֶת אֶמְתָּד וְנִתְתָּד לְאֶמְתָּד זָרַע אֲנָשִׁים וְנִתְתָּו לָה' כֹּל יְמֵי חַיָּיו וְכוּ' " (שמואל א פרק א פסוק יא), אמר רבי אלעזר: מיום שברא הקב"ה את עולמו, לא היה אדם שקראו להקב"ה "צבאות" עד שבאתה חנה וקראתו "צבאות".²⁷ אמרה חנה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך שתתן לי בן אחד? משל למה הדבר דומה - למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם: תנו לי פרוסה אחת! ולא השגיחו עליו; דחק ונכנס אצל המלך. אמר לו: אדוני המלך, מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת?²⁸

²² ראו דברינו [אוהל מועד הפרטי והכללי](#) בפרשת ויקרא. הנה כי כן, משה מבקש להקים לעצמו אוהל פרטי בעקבות חטא העגל ובנות ישראל הכשרות ששמרו גל תומתן במצרים נקהלות עליו. צובאות פתח האוהל. גם עניין זה מצטרף לאמירה למשה שאהלו הפרטי איננו "אוהל מועד" של כלל ישראל.

²³ רמב"ן מעורר שאלה נוספת: באיזה "פתח אוהל מועד" צבאו הנשים, הרי זה טרם הוקם. הצעתו היא: פתח אוהל מועד הזמני שהקים משה בעקבות חטא העגל. ולא דייק רמב"ן בצטטו את אונקלוס, משום שזה מקפיד לקרוא לאוהל מועד הזמני של משה "בית אולפנא" ולא "משכן זימנא" על מנת להפריד ביניהם. ראו דברינו [אוהל מועד הפרטי ואוהל מועד הכללי](#) בפרשת ויקרא. אבל היוצא מדבריו של רמב"ן, שהולך כאן בדרכו של אבן עזרא לעיל, שהנשים הצובאות הן קבוצה מיוחדת של נשים צדקניות וחכמות הצמאות לדברי תורה, עובדות ה', ומתפללות לעצמן. לא הנחושת והכיור הם העיקר, אלא התפילה ולימוד התורה. של הנשים. מה שמזכיר את המדרשים על הפסוק: "כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל" שהנשים נצטוו תחילה משום שהן זריזות במצוות ומנהיגות את ילדיהם לתורה (מכילתא דרבי ישמעאל - מסכתא דבחדוש פרשה ב, שמות רבה כח ב). ראו אגב פירוש העמק דבר על הפסוק שמרכך קצת, ברוח זמנו ובית מדרשו (וולוז'ין!), את הנשים עובדות ה' שבאות ללמוד תורה ומתפללות (לעצמן) ומדגישים את תפקידן "שהצביאו את התלמידים אל פתח אוהל מועד".

²⁴ אגב הדיון על מראות הצובאות עורר רמב"ן את הנושא של תרומות תכשיטי מדין המגונים, בפרט העגיל והכומז המסמלים את חטא העריות בשיטים (הציר המחבר הם הטבעת והכומז שנזכרים בפרשתנו ובפרשת מטות – מלחמת מדין) ואנו בעקבותיו. כיצד באמת קבלו את ביזת תכשיטי מדין כתרומה לקודש? נראה שהרעיון שהציע מדרש שמות רבה מח (בהערה הקודמת) שהתיקון הוא בדבר שנעשה בו חטא מוצא כאן סימוכין ברור במילים: "לכפר על נפשותינו לפני ה' ". אך הנשים הצובאות ויען זקוקות למוטיב זה, הן כולן לשם שמים. ומשה? אין לו שום היסוס לקבל אל הקודש את תכשיטי בנות מדין (שאוּלֵי הכיר משהותו במדין) כפי שקיבל למשכן את תכשיטי העגל. רק הדרשן ששם בפיו של משה את ההתנגדות לקבל את תרומת המראות צריך הסבר. האם הוא נעזר בדמותו של משה על מנת לעקור מקהל מאזיניו את "תכשיט" חשדות חינם שהוא המגונה מכולם?

²⁵ מהר"מ (מרוטנברג, מאה 13, אשכנז, מאחרוני בעלי התוספות), נוקט כאן בשיטה שבד"כ נוקט בה בעל הטורים, של השוואת מקבילות במקרא, ומעמת את "הצובאות פתח אוהל מועד" שבפרשתנו עם הנשים "הצובאות פתח אוהל מועד" שבשמואל א בהם חטאו בני עלי. (בעל הטורים גם מתייחס להשוואה זו אבל הולך בדרך אחרת). אתה משה חושש לקבל את נדבתן של הנשים הצובאות שנוקטו לבעליהם באמונה בשנות השעבוד הקשות במצרים (בעת שאתה משה גדלת בבית המלכות ורעית את צאן יתרו) מחשש ליצר הרע, חייך שבני בניו של אהרון אחיך ישכבו את הנשים הצובאות פתח אוהל מועד להקריב את קרבנם.

²⁶ חז"ל מרכיבים את חטאם של בני עלי שלא שכבו ממש, רק השהו את קרבנן של היולדות ובכך מנעו מהם לחזור ולקיים חיי אישות עם בעליהם. תמונה ניגודית של הנשים המשדלות את בעליהן לקיים פריה ורביה במצרים (מדרש תנחומא לעיל).

²⁷ בני ישראל היוצאים ממצרים נקראים: "צבאות ה' " (שמות יב מא). חנה הופכת את הסדר וטובעת את מטבע הלשון: "ה' צבאות" ככינוי לקב"ה. יש כאן היפוך לשון אך אולי אותה מהות, אם נאמר שה' צבאות אינו של צבאות של מעלה אלא של מטה. ראו דברינו [אנו מאמירך ואתה מאמירנו](#) בפרשת כי תבוא.

²⁸ אנחנו עוברים מה"צובאות" של גנאי במעשה בני עלי, ל"צבאות" של חנה אמו של שמואל שמבחינות מסוימות ירש את עלי כמנהיג עם ישראל, אחרי שבניו חטאו, עשו הרע בעיני ה' ומתו במלחמה עם פלישתים.

"אם ראה תראה" - אמר רבי אלעזר: אמרה חנה לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, אם ראה - מוטב, ואם לאו - תראה.²⁹ אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי, וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה, ואי אתה עושה תורתך פלסתר, שנאמר: "ונקתה ונזרעה זרע" (במדבר ה כח).³⁰

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים 1: אחת הבעיות הקשות בהן תחבטו גדולי ישראל היא שאלת העגונות. בעלים שנעלמו כתוצאה מסכסוכים, מלחמות או גזרות ועקבותיהם לא נודעו. הנשים האומללות צבאו על פתחי גדולי ישראל בבקשה שיתירון מעגינותן ויוכלו לבנות את ביתם מחדש. הרב משה זאב מרגליות (יעבץ) כיהן כרב בטיקטין ובביאליסטוק (נפטר בשנת תק"ץ 1830). חיבר ספר יסודי בהלכות אלו בשם 'מראות הצובאות'. (מתוך אתר הספרייה הלאומית).

מים אחרונים 2: לעיל (הערה 16) הבאנו את דברי פירוש כלי יקר שיש שני טעמים מדוע נעשה הכיור ממראות הצובאות דווקא. האחד, שהבאנו, הוא: "לפי שמן הכיור היו משקין הסוטות על כן היו הנשים מסייעים בעשיית הכיור להודיע כי המה בחזקת כשרות ורוצים בבדיקת הכיור אחר שיודעים בעצמם כי צנועות המה". הטעם השני הוא: "שהמראות הם כמים של כיור המראים פנים לפנים, כמו כן המראות מראים פנים לפנים". מוטיב שמצוי גם בקרבנות שהוא רגע שבו האדם רואה בבעל החיים המוקרב השתקפות של חייו הוא. ראו מדרש במדבר רבה פרשה יב שמתאר את המשכן כנגד ימי בריאת בראשית, והכיור הוא כנגד "יקוו המים" של היום השלישי שבו נשלמה הפרדה המים אשר מעל לרקיע מהמים אשר מתחת לרקיע. ועל עניין הכיור, כולל זה שעשה שלמה, יש להרחיב בפעם אחרת.

²⁹ אני אראה לך. אתה תראה מה אעשה. ובפסיקתא רבתי הביטוי מנוסח באופן קשה עוד יותר: "מוטב שתראה בטובה קודם שתראה שלא בטובה". אתה תראה! בטובתך או שלא בטובתך!

³⁰ כבר הארכנו לדון בדברים נמרצים אלה של חנה בדברינו [הטיחו דברים כלפי מעלה](#) בפרשת שלח לך וכן [תפילת חנה](#) בראש השנה. הדברים שלהלן הם דרשה שלנו בעקבות ההשוואה: צבאות - צבאות שכבר ראינו לעיל במדרש, שתיהן באות מהמילה "צבא", היינו הרבה אנשים, ובעקבות דברי רמב"ן על הנשים עובדות ה' שבאו להתפלל במשכן. הדברים גם חוזרים אל הקשר של מראות הצובאות פתח אוהל מועד עם פרשת סוטה כפי שראינו לעיל. חנה שהיא הראשונה לכנות את הקב"ה בשם "צבאות" מבקשת את הצבא הקטן שלה - בן אחד לחבוק - ומאיימת כביכול על הקב"ה שאם לא ייתן לה פרי בטן היא תלך ותיסתר ויקנא לה אלקנה ותעמוד מול הכיור שתרמו הנשים הצובאות ותינקה ממימי הכיור הקדושים ואז בהכרח תזכה לילד, שהרי התורה מבטיחה: "וְאִם לֹא יִטְמָא הָאִשָּׁה וְטִהַרְהָ הוּא וְנִקְתָּה וְנִזְרְעָה זֶרַע". הנה כי כן, מ"הצובאות" ייצאו "צבאות". חנה, שכל כך הרבה לומדים להלכה מתפילתה, היא עצמה מהנשים הצובאות שבכל דור ודור שעובדות את ה' באמונה וקובעות עיתים וכינוסים לתפילה וללימוד תורה.